

Rapport 2007:22

Arkeologisk forskningsundersökning

Söderköpings Franciskanerkonvent

Namlösa gränden, kv Hospitalsstugorna 7 och Trångsundsgränd

RAÄ 14
Söderköpings stad och kommun
Östergötlands län

Olle Hörfors

Söderköpings Franciskanerkonvent

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Topografi och historik	4
Forskningsläge före 1990 talets undersökningar	5
Exploateringsundersökningar 1990-94.	7
1994 års undersökning - Namnlösa gränden	8
Undersökningens syfte	8
Metod och dokumentation	9
Undersökningsresultat	9
1995 års undersökning - kvarteret Hospitalsstugorna 7 och Trångsundsgränd.	12
Undersökningens syfte	12
Metod och dokumentation	12
Undersökningsresultat	12
Slutsatser	16
Referenser	17
Tekniska uppgifter.	18
Appendix 1 Tidigare arkeologiska undersökningar	19
Bilaga 1 Fyndlista I	20
Bilaga 2 Fyndlista II	21

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
K U L T U R M I L J Ö A V D E L N I N G E N

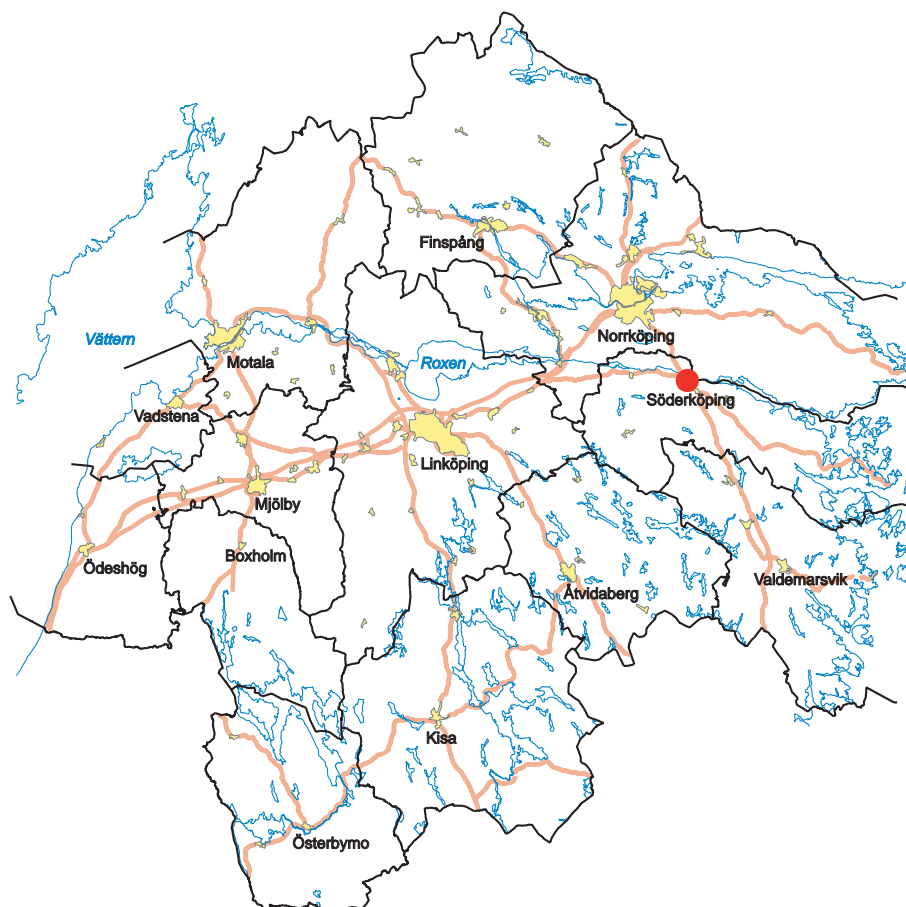
Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
lansmuseum@lansmus.linkoping.se • www.linkoping.se/lansmuseum

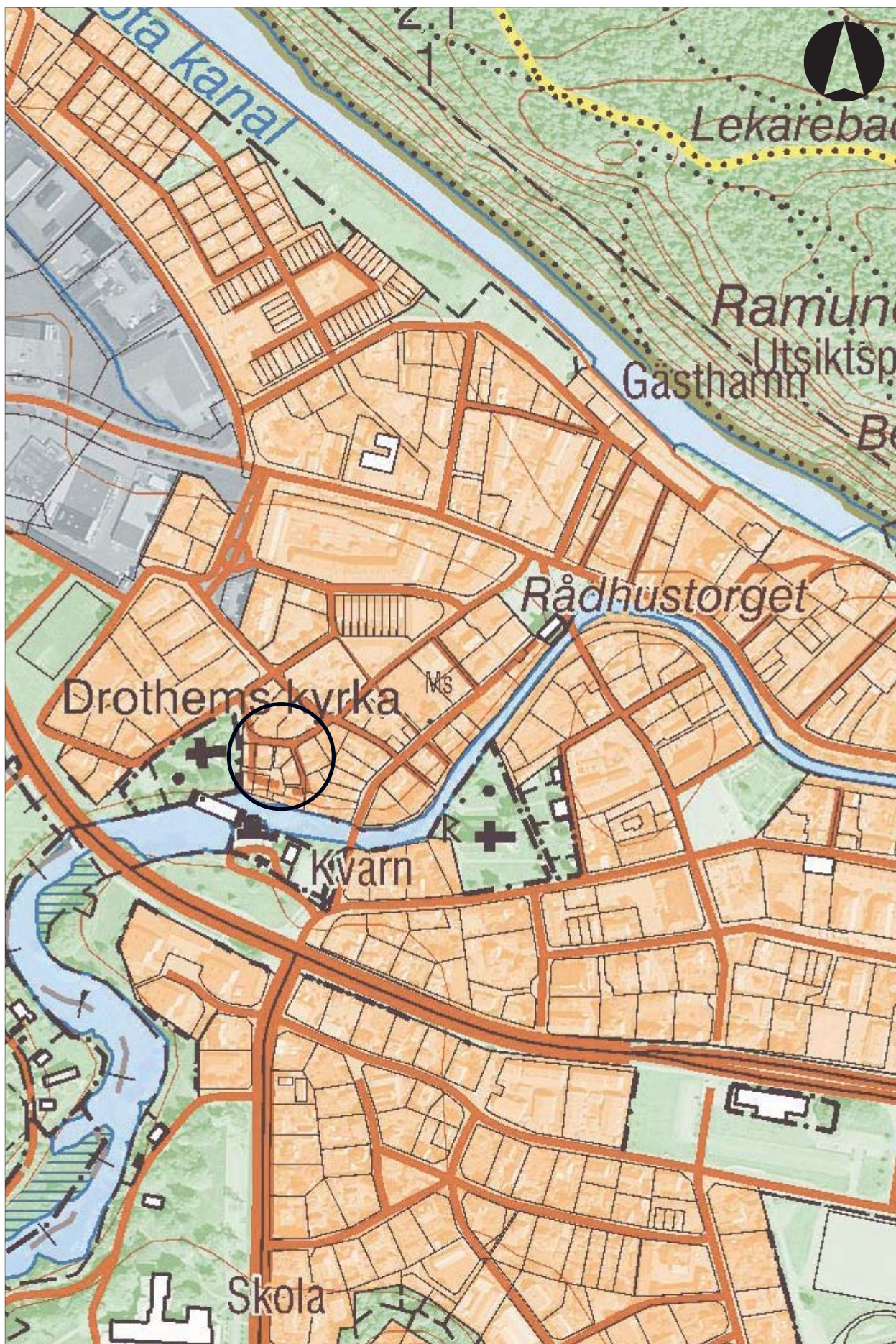
Sammanfattning

Genom fondmedel från Berit Wallenbergs stiftelse kunde Östergötlands länsmuseum under oktober 1994 och oktober 1995 genomföra två arkeologiska forskningsundersökningar vid Söderköpings franciskanerkonvent. Detta för att komplettera de större undersökningar som utfördes åren 1991 och 1992. Bland annat kunde läget för kyrkans nordmur fastställas. Det visade sig att bostadshusen på tomterna Hospitalsstugorna 6 och 7 båda utnyttjar kyrkans grundmurar för sin egen grundläggning och att kyrkans nordmur ligger i liv med de nuvarande husens nordväggar och gräns mot Hospitalsgatan.

I kvarteret Hospitalsstugorna 7 och i Trångsundsgränd kunde en välbevarad sträcka av det gotiska tegelkoret dokumenteras. Det visade sig också att den av Lundberg föreslagna sträckningen för ett äldre rakslutet kor som skulle vara anslutet till tegelkoret i norr saknas. Lundberg har här missbedömt förekomsten av ytterligare en strävpelare till tegelkoret.

Sannolikt har avsikten varit att bygga en kyrka där den äldre romanska kyrkan skulle ingå som ett nordligt sidoskepp. Av någon anledning har endast koret till denna nya kyrka färdigställts.

Figur 2. Utdrag ur Digitala fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:5 000.

Inledning

I samband med upprustningsarbeten och nedläggande av VA till de flesta fastigheterna inom kvarteret Hospitalsstugorna i Söderköping har Östergötlands länsmuseum utfört ett flertal mindre arkeologiska förundersökningar under perioden 1990 - 1994.

Genom dessa undersökningar har högintressant information om Söderköpings franciskanerkonvent framkommit. För att följa upp de frågor som blivit resultatet av dessa mindre exploateringsundersökningar har forskningsprojektet "Söderköpings äldsta kyrkor" bildats av undertecknad och Tomas Berglund. Projektet har sökt och beviljats anslag från Berit Wallenbergs stiftelse, och har med hjälp av dessa medel kunnat genomföra arkeologiska undersökningar i kvarteret två år i rad.

Denna rapport behandlar båda årens undersökningar. Den första ägde rum i oktober 1994, i den smala namnlösa gränden, ibland kallad Smala gränd, mellan kvarteret Hospitalsstugorna 6 och 7. Eftersom det finns ytterligare en gränd med namnet Smala gränd (en tvärgränd till Storgatan, vid polishuset) i Söderköping kallas gränden här för namnlösa gränden. Det andra årets undersökning ägde rum i Trångsundsgränd och i kvarteret Hospitalsstugorna 7. Ansvarig för fält- och rapportarbetet var undertecknad. Vid fältarbetet deltog även Tomas Berglund som även

utfört renritning och fyndregistrering.

Ett stort tack riktas förutom till Berit Wallenbergs stiftelse också till fastighetsägarna på Hospitalsstugorna 7, Anette och Lasse Larsson för vänligt bemötande och tålmod med vår vandalisering av trädgård och staket, samt till Söderköpings kommun, främst till Karl Göran Ahlqvist och Ebbe Sundell, som stödde efter oss och var behjälpliga med det mesta av det praktiska.

Topografi och historik

Kvarteret Hospitalsstugorna är beläget i den nordvästra delen av Söderköpings medeltida innerstad, strax öster om Drothems kyrka. Kvarteret var under medeltiden platsen för stadens franciskaner- eller gråbrödrakonvent.

Söderköpings franciskanerkonvent är det äldsta på svenska fastlandet och det näst äldsta i Sverige, endast Visby är äldre. Det anlades redan 1235. Konventet stängdes på 1520-talet av Gustav Wasa. Det sista omnämmandet av franciskaner på platsen är från 1529 då konventet definitivt var stängt. Byggnaderna revs och enligt traditionen återanvändes byggnadsmaterialet på Stegeborg. Konventets område och vissa av dess funktioner övertogs sedan av Söderköpings hospital, ursprungligen beläget på andra sidan Storån.

Figur 3. Kvarteret Hospitalsstugorna 1992. Det blå huset längst bort är nr 7. Huset under byggnad är nr 6 och det vita huset i bildens högra utkant är nr 5. Den namnlösa gränden löper mellan husen nr 6 och 7. Trångsundsgränd ligger bakom nr 7. Husens grunder sammafaller med den romanska kyrkans.

Under hospitalstiden användes större delen av den södra delen av området, motsvarande tomterna kvarteret Hospitalsstugorna 3 och 4 samt halva 5 och 6 som begravningsplats åt hospitalet. Övriga delar av området uppläts åt fattigstugebebyggelse. Fattigstugebebyggelsen präglar ännu området, långt efter att hospitalet slagits samman med hospitalet i Vadstena och i praktiken lagts ned på 1970-talet. Inom området kvarstår en småskalig ålderdomlig bebyggelse i mycket stor utsträckning. Flera av husen har flyttats hit från andra platser i staden och är sammanbyggda, skarvade och ombyggda i flera omgångar. Tomterna är mycket små och gränderna trånga. Här och där finns plats för minimala trädgårdar och enstaka träd. Den gamla fattigbebyggelsen har idag förvandlats till en pittoresk småstadsidyll. Bebyggelsen i området har bedömts som så intressant och kulturmiljömässig högklassig att området ingår i en plan på ett kulturresevat i Söderköping.

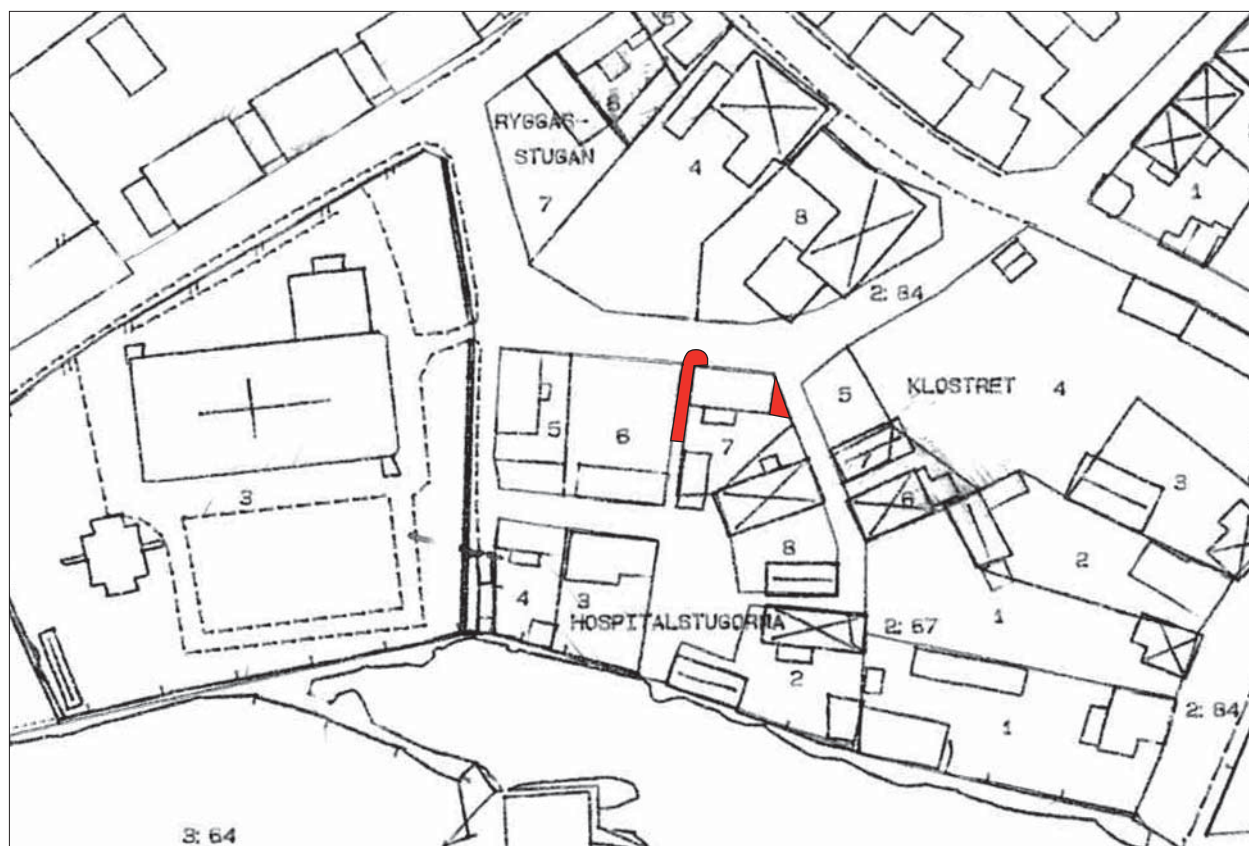
Söderköpings franciskanerkonvent låg under medeltiden i kvarteret Hospitalsstugorna, kvarteret Ryggåsstugan och en del av kvarteret Klostret. Konventets kyrka har varit placerad i norra delen av kvarteret Hospitalsstugorna. Där har den sträckt sig från kvarteret Hospitalsstugorna 5 över nr 6 och 7 för att sluta i Trångsundsgränd och tangera kvarteret Klostret 2.

Söder om kyrkan har lämningar efter andra byggnader påträffats liksom en kyrkogård, förmodligen till större delen tillhörig hospitalet. Konventets kyrkogård har legat norr om kyrkan, inne i kvarteret Ryggåsstugan, där gravar tidigare påträffats liksom delar av kyrkans bogårdsmur (Hörfors 1992). Konventets hamn har varit belägen i kvarteret Hospitalsstugorna 1, vilket förklarar denna tomts något underliga läge i förhållande till övriga tomter i kvarteret. Tomten är den sista uppströms före klosterkvarnarna och den sista i raden på Munkbron.

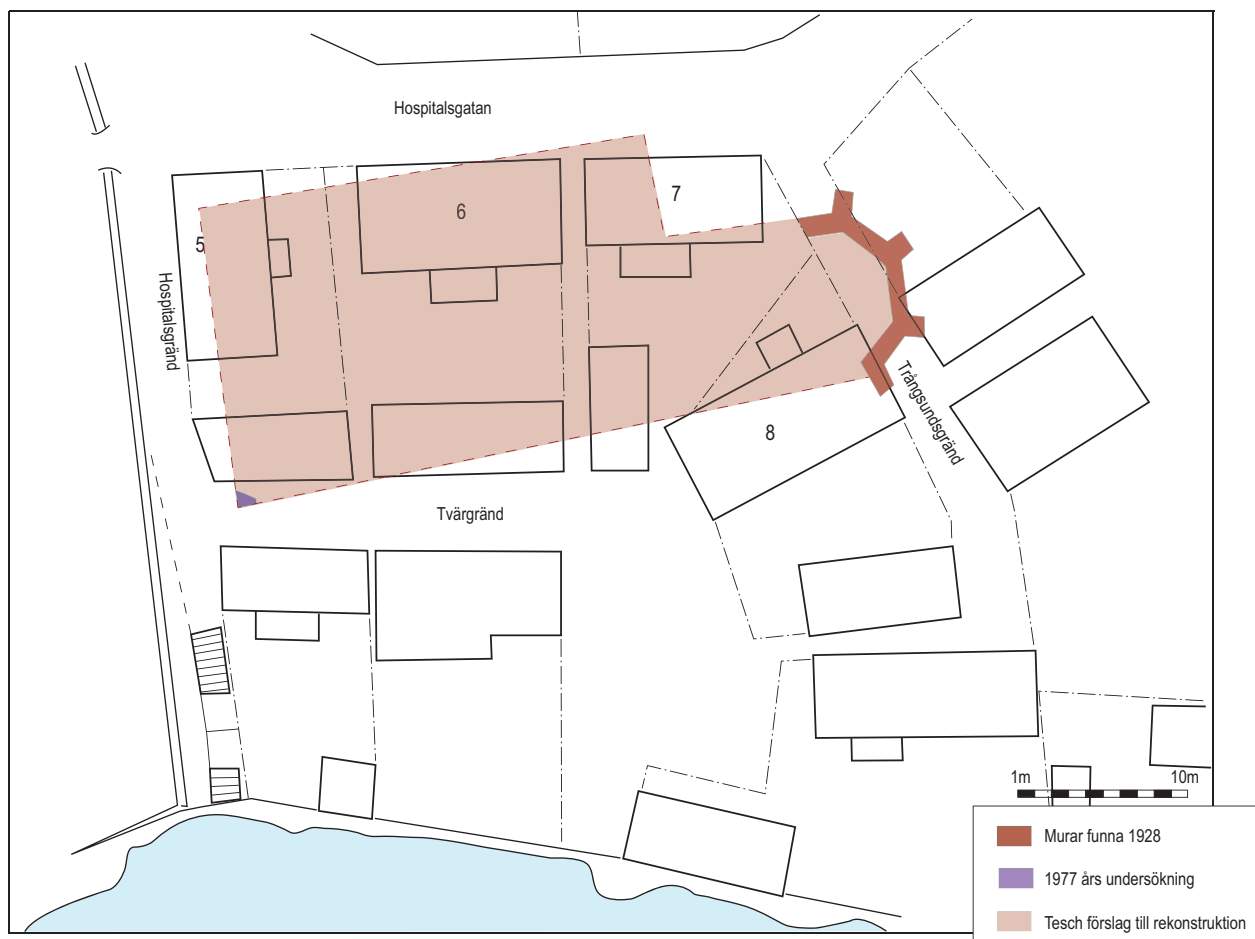
Lämningar av Söderköpings franciskanerkonvent har vid ett flertal tillfällen påträffats i samband med nedgrävning av kablar, VA och annat i de omkringliggande gatorna och gränderna. Under senare år har en upprustning av de flesta tomterna i området kommit till stånd, varför ett flertal mindre utgrävningar utförts. En sammanställning av de arkeologiska undersökningar som berört konventsområdet finns i appendix 1.

Forskningsläge före 1990 talets undersökningar

1928 påträffades för första gången lämningar av konventets kyrka. Detta skedde i samband med schakt-

Figur 4. Utsnitt ur Stadskartan Karta över Drothemskvarteren i Söderköping med aktuella undersökningsområden i namnlösa gränden och Hospitalsstugorna 7 markerade. Underlagskarta från Söderköpings kommun i

Figur 5. I Tesch rapport ingår en rekonstruktion av utseendet på franciskanerkyrkan. Denna bygger på franciskanernas traditionella byggnadsstil i kombination med Lundbergs fynd i Trångsundsgränd och Tesch egna fynd i Hospitalsgränd (den tänkta kyrkans SV-hörn). Denna rekonstruktion får representera den traditionella bilden av franciskanerkyrkan, före undersökningarna 1991-95.

ningar för vatten och avlopp i Trångsundsgränd, mellan kvarteren Klostret och Hospitalsstugorna,

Dessa lämningar utgjordes av ett polygonalt tegelkor, vilket anslöt till rester efter en äldre kyrka, med ett äldre rakslutet gråstensmurat kor, i norr. Bilder från undersökningen publicerades av Erik Lundberg i Topografiska stadsundersökningar, I, Söderköping 1928. Lundberg ansåg att tegelkoret var typiskt för det senare 1200-talets franciskanerarkitektur och att det gråstensmurade koret var äldre (Lundberg 1928 s 40).

Redan Lundberg ansåg alltså att tegelkoret tillhört en senare fas av kyrkans utveckling. Detta är intressant eftersom all senare forskning kring konventet tagit fasta på och utgått från detta senare tegelkor medan den äldre gråstensbyggda kyrkan helt försvunnit ur diskussionen.

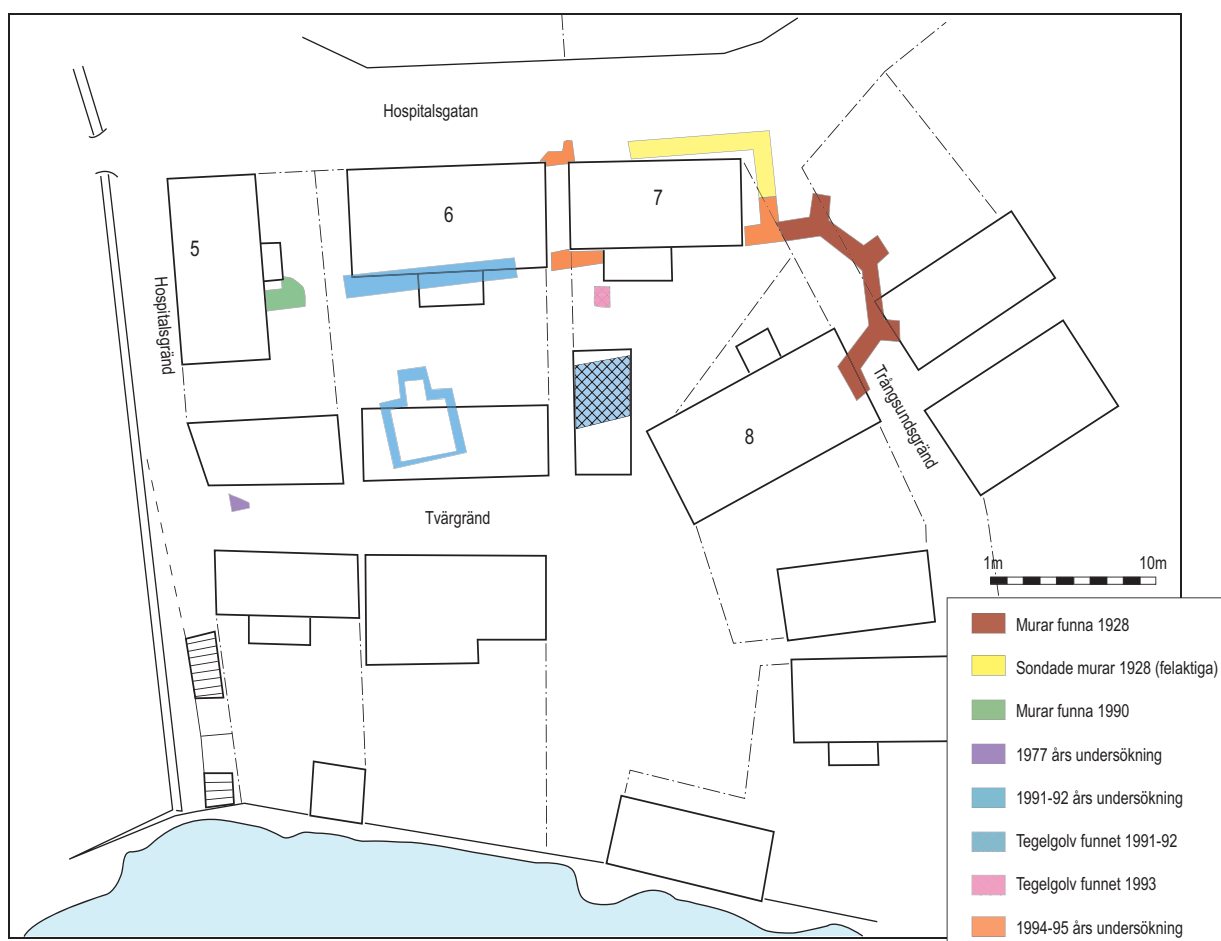
I samband med Lundbergs undersökningar framkom också de första av sammanlagt sex fragment av runristningar (i form av fragment av tidigmedeltida

runristade gravmonument, s.k. Eskilstunakistor) som hittats i anslutning till kyrkans murar.

Lundbergs undersökningar ledde till att ett forskningsprogram för ett fortsatt studium av det äldsta Söderköping togs fram. Programmet leddes av Gustav Lundström och omfattade två års grävningar där bland annat större delar det av Lundberg upptäckta tegelkoret togs fram och dokumenterades (se Lundström 1929 och 1930).

Ingrid Swartling drog 1954 ett VA schakt ned i den namnlösa gränden mellan Hospitalsstugorna 6 och 7. Hon påträffade där murar och välbevarade medeltida gravar. Även nu påträffades två runstensfragment. Tyvärr kan man ur hennes dokumentation, som finns på ATA, inte exakt utläsa läget för undersökningen, då originalblyertstexten på ritningarna är nästan helt utplånad och inga renritningar finns.

Sune Ljungstedt utförde en antikvarisk kontroll 1977 i samband med ombyggnad av entrén till böningshuset i kvarteret Hospitalsstugorna 4. I schak-

Figur 6. Karta över hittills påträffade murar och konstruktioner tillhörande franciskanernas konvent i Söderköping.

tet påträffades rester efter en murad byggnad, men schaktets ringa storlek tillät inga slutsatser.

Sten Tesch utförde 1977, i samband med nedläggning av vatten och avlopp en arkeologisk undersökning i Hospitalsgränd, den gränd som löper mellan kvarteret Hospitalsstugorna och Drothems kyrka. I kröken av gränden mellan Hospitalsstugorna 5-6 och 3-4 hittades en stor mängd gravar och ett murat hörn till en medeltida byggnad. (Tesch 1979). Tesch menade att man i enlighet med Lundberg och Lundströms teorier om franciskanerkonventets kyrka påträffat kyrkan SV hörn. Kyrkan skulle därmed ligga snett över tomterna Hospitalsstugorna 5 och 6.

Bilden av Gråbrödrakonventet före 1990 talets undersökningar innebar alltså en kyrka placerad snett över tomterna med utgångspunkt från det polygona tegelkoret (fig 5).

Exploateringsundersökningar 1990-94

De nya undersökningarna har till dags dato berört flera av tomterna och gatorna kring Gråbrödrakon-

ventet, kvarteret Hospitalsstugorna 5, 6, 7 och 8, samt Hospitalsgatan och Trångsundsgränd och den smala namnlösa gränd där själva kyrkan varit belägen. Vidare har delar av Drothemsgatan och kvarteret Ryggåsstugan där konventets begravningsplats antas ha varit belägen undersökts.

En första indikation på att de gängse teorierna om konventets kyrkas placering inte stämde kom med läns museets första undersökning 1991. Då undersöktes en sträcka av tomten Hospitalsstugorna 5 i samband med restaurering av huset, varvid ännu inte identifierade konstruktioner dök upp på det ställe där kyrkan borde ha funnits (Lindgren Hertz 1991).

Den ojämförligt viktigaste undersökningen ägde rum i december samma år på granntomten, Hospitalsstugorna 6. Vid denna undersökning kunde kyrkans sydmur grävas fram och dokumenteras på en 12 m lång sträcka där nordmuren enligt gängse teori borde ha funnits. Sydmuren bestod av en ca 1 m tjock välmurad skalmur med profilerad sockel på utsidan. Norr om muren påträffades delar av ett svårt skadat kalkhällsgolv. Bland kalkhällarna låg en stavkorshäll av tidigmedeltida typ (sent 1000 - tidigt

Figur 7. Tolkning av de murar som framkommit vid undersökningarna.

1200 tal). På golvet och på sydurens sockel påträffades ett Magnus Eriksson mynt från 1300-talets mitt (Hörfors 1992).

Under källaren till boningshuset, Hospitalsstugorna 8, påträffades senare 1992 en del av en strävpelare till tegelkoret i samband med restaurering av boningshuset och en utstädning och murverksdokumentation av den under huset liggande källaren (Rapport Hörfors 1992).

Viktiga resultat uppnåddes sedan vid en schaktkontroll i samband med restaureringar på tomten Hospitalsstugorna 7. Undersökningen blottade ytterligare delar av kyrkans sydmur, som här låg i liv med boningshusets sydvägg.

Nedre delen av ett fönsterfoder frilades och stora mängder eldskadat fönsterglas hittades i schaktet utanför. Ett mynt från mitten av 1300-talet hittades även här invid murens sockel.

Söder om kyrkans sydmur påträffades rester av en fiskbensmönstrad tegelgång, förmodligen en del av konventets korsgång. Jordgolvet under uthuset grävdes bort och under detta framkom ett omsorgsfullt med medeltida tegel lagt golv. Detta golv bör om den

gångse planen för klosteranläggningar har följts, tillhört refektoriet (matsalen).

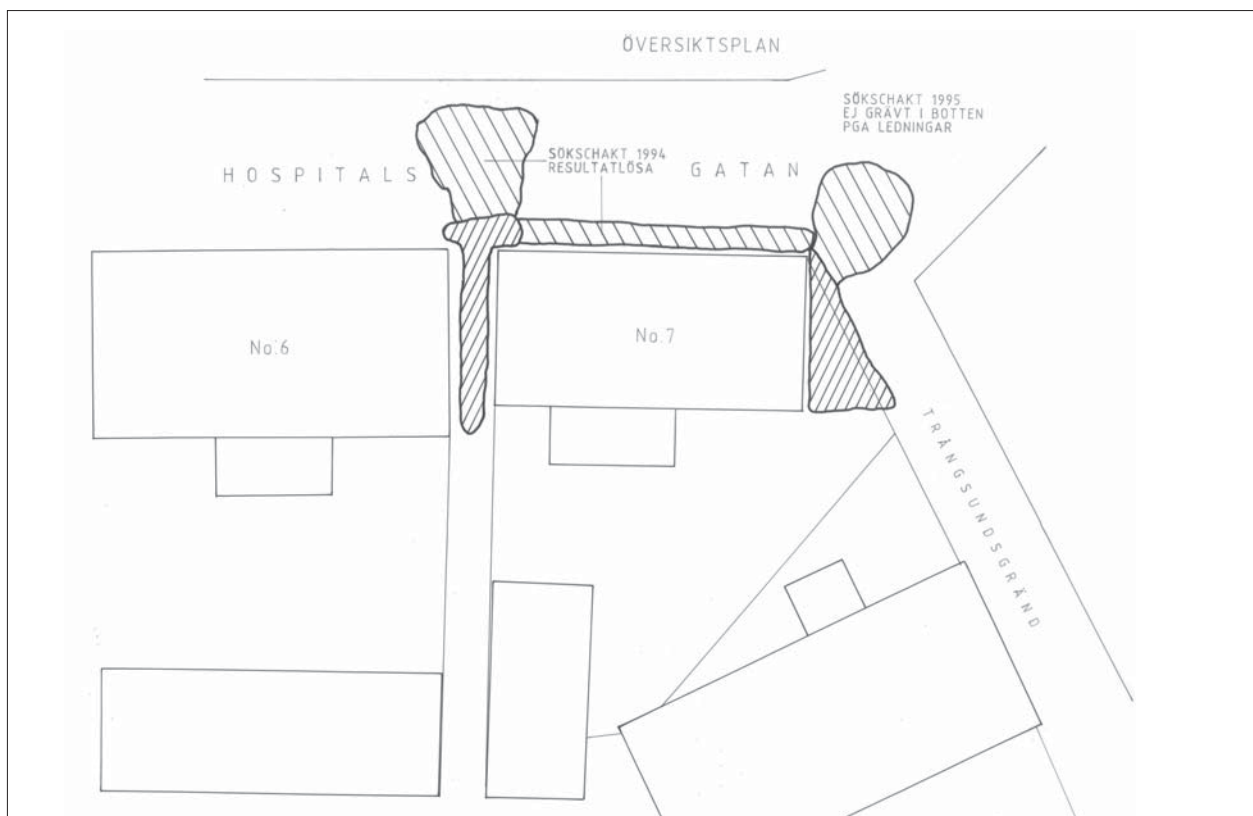
Gångens och tegelgolvet läge innebar att det tidigare påträffade tegelkoret inte kan ha haft en fortsättning i en förlängd byggnadskropp. Endera har detta varit början på ett kyrkobygge vid sidan av den ursprungliga kyrkan som aldrig byggts färdig eller också har det aldrig varit avsett som något annat än ett sidokor på den ursprungliga kyrkan.

De redovisade undersökningarna innebar att större delen av kyrkans sydmur har frilagts. Läget för nordmuren, väst och östmurarna var dock fortfarande okänt.

1994 års undersökning - Namnlösa gränden

Undersökningens syfte

Exploateringsundersökningarna 1991-93 hade klarlagt att franciskanerkyrkans sydmur låg där nordmuren borde ha varit. Undersökningen 1994 syftade till

Figur 8. Schaktens placering vid forskningsundersökningarna 1994 och 1995. 1994 års schakt var beläget i den namnlösa gränden mellan kvarteret Hospitalsstugorna 6 och 7 medan schaktet 1995 var placerat i Trångsundsgränd och kvarteret Hospitalsstugorna 7. Dessutom gjordes resultatlösa sökschakt i Hospitalsgatan, i enlighet med den glesare skrafferingen vid båda tillfällena.

att finna den riktiga nordmuren. Eftersom den nuvarande bebyggelsen till så stor del utnyttjar de gamla konventsruinerna som grundläggning fanns endast ett enda ställe där nordmuren kunde förväntas ligga fri från bebyggelse, nämligen mynningen av den smala namnlösa gränden mellan Hospitalsstugorna 6 och 7. Här fanns dessutom möjlighet att frilägga en del av golvet till kyrkan och studera dess fulla bredd om sydturen också kunde påträffas.

Metod och dokumentation

Den namnlösa gränden är mycket smal, endast 1,5 m bred. Dessutom är ett flertal ledningar nedgrävda i sträckningen. En antikvarisk kontroll har tidigare ägt rum på sträckningen (Swartling 1954). Dokumentationen från denna undersökning är, som ovan nämnt, tyvärr nästan oanvändbar till följd av att ingen renritning finns och att blyertsen på originalritningen bleknat kraftigt och är oläsligt idag.

Till följd av att gränden är så smal och full av ledningar kunde endast ett 0,5 m brett schakt öppnas. En mindre del kring själva mynningen av gränden kunde

grävas med maskin. I övrigt fick jordmassorna grävas upp för hand och skickas endera ut till Hospitalsgatan eller vidare ned i gränden via langarkedjor. Detta arbete var oerhört tidskrävande och omständigt.

Undersökningsresultat

Konstruktioner påträffades snabbt, men bevarandegraden av dessa var mycket ojämn. Det var dessutom till följd av att schaktet var så smalt svårt att med säkerhet skilja ut raseringsmassor från fasta konstruktioner. Läget för nordmuren kunde dock snabbt fastställas, medan sydturen visade sig vara skadad på det framtagna partiet. Flera möjliga golvnivåer påträffades, men dessa var svåra att säkert identifiera.

Över Hospitalsgatan grävdes ett schakt tvärs över gatan för att söka konstruktioner i gatan. Hela gatans bredd visade sig dock vara svårt störd. Enligt uppgift av VA-verkets personal och ägaren till granntomten, tillika tidigare ordföranden i hembygdsföreningen, Nils Delden hade gatan grävts upp i början av 1960 talet, då utan någon som helst antikvarisk kontroll. Ett flertal gravar ska ha påträffats men inga fasta konstruktioner.

Figur 9. Langarkedja i namnlösa gränden. Foto ÖLM.

Ett försök att följa den påträffade nordmuren längs nordväggen till bostadshuset i kvarteret Hospitalsstugorna 7 misslyckades. Här stötte vi på en gammal VA-installation, och bortom denna fanns inga iakttagbara konstruktioner.

Söder om nordmuren framkom tegel av medeltida storlek som tillsammans med kalkstenar tycktes bilda ett mycket fragmentariskt bevarat golv, A3.

Längst i söder där sydmuren borde vara belägen, enligt de resultat som framkommit på de båda granntomterna fanns på denna nivå sten som i samtliga fall verkade rubbad ur läge och som inte tillhörde en fast konstruktion.

Mellan 4 och 5,5 m in i gränden fanns ett område med enbart omrörda kulturlager.

Fynd förekom sparsamt på denna nivå och bestod huvudsakligen av keramik. Denna var av relativt

Figur 10. Bevarat golvlager, A5. Foto Olle Hörfors, ÖLM.

blandad karaktär och både medeltida och efterreformatoriska skärvor förekom.

På golvet, A3, hittades en knappnål, möjligen en liksvepningsnål av silver. I de omblandade lagren ovanpå anläggningarna i nivå 1 framkom några fragmentariska järnbeslag, några skärvor BII:4 gods samt en matkniv. I Hospitalsgatan hittades ett halsband av mycket små glaspärlor i olika färger. De satt fortfarande monterade på ett enklare snöre. Denna typ av pärlor förekommer redan under järnålder men i detta sammanhang är det snarast fråga om en borttappad leksak av senare datum.

På nivå 2 framträdde också sydmuren, A2, betydligt bättre än i den övre nivån. Ett försök att gräva fram sockeln på murens utsida gjordes men här påträffades en relativt hård packning av tegelkross och murbruk, A6, vilket hindrade försöket.

Både nordmuren och sydmuren var uppfärda i skalmursteknik med betydligt kraftigare stenar på utsidan än på insidan.

Golvet var helt borttaget på sträckan 4-5,5 m varför grävningen fortsatte på detta parti.

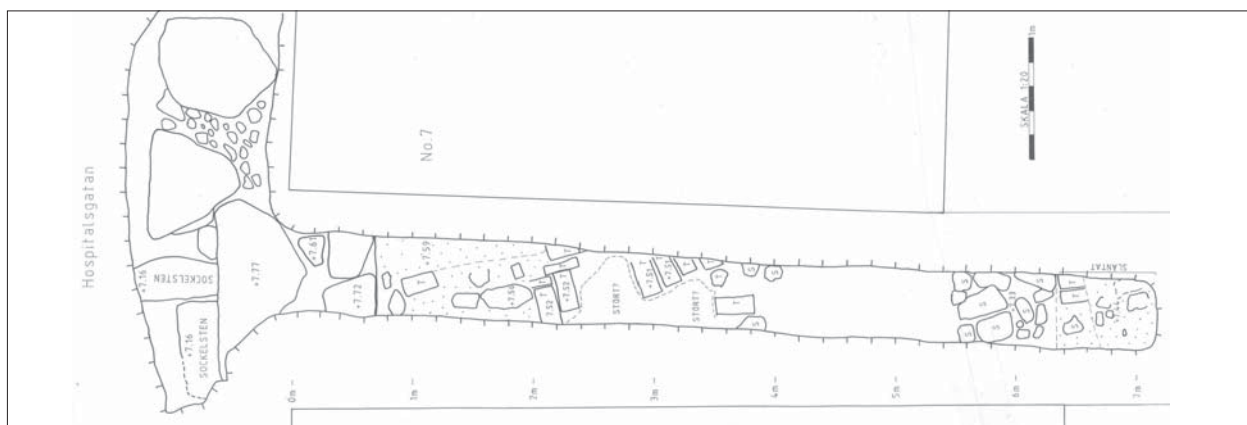
Inga fynd som kunde knytas direkt till någon av anläggningarna gjordes. Löst ovanpå golvläggningen låg en ornerad byggnadsdetalj av kalksten. Troligen en del till en kolonett.

Det enda fynd som gick att knyta till nivån i övrigt var en skärva äldre svartgods med bågornering, så kallat östersjögods. Den påträffades i det störda

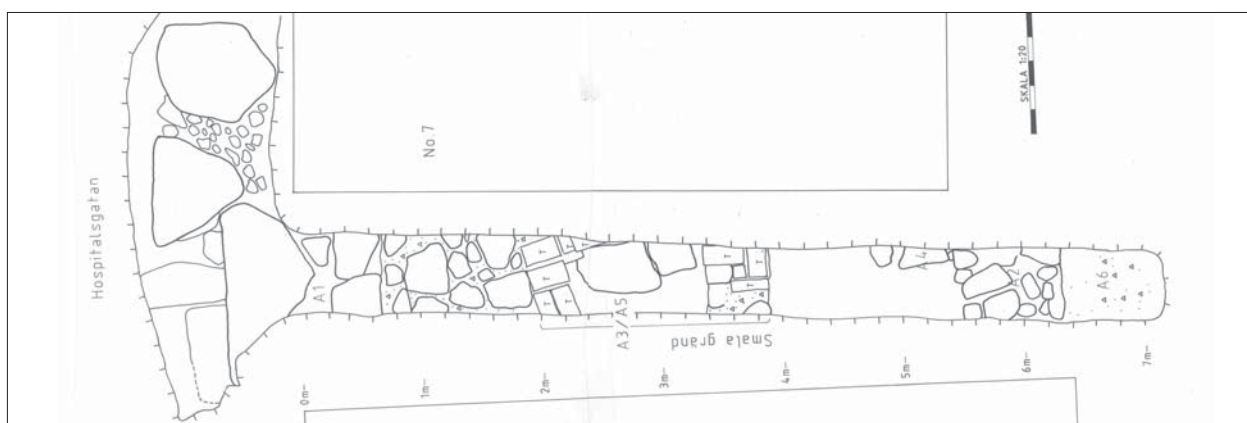
området mellan A4 och A5. Dateringen på skärvan är tidig men lagren omrörda varför den saknar direkt kronologisk betydelse.

Här påträffades en grav i ursprungligt läge, A7. Schaktet var dock alltför trångt för att graven skulle kunna undersökas och utgrävningen avbröts därför på denna nivå och graven lämnades orörd. Det som preparerats fram var knän och underben till ett skelett samt järnföremål, sannolikt kistbeslag.

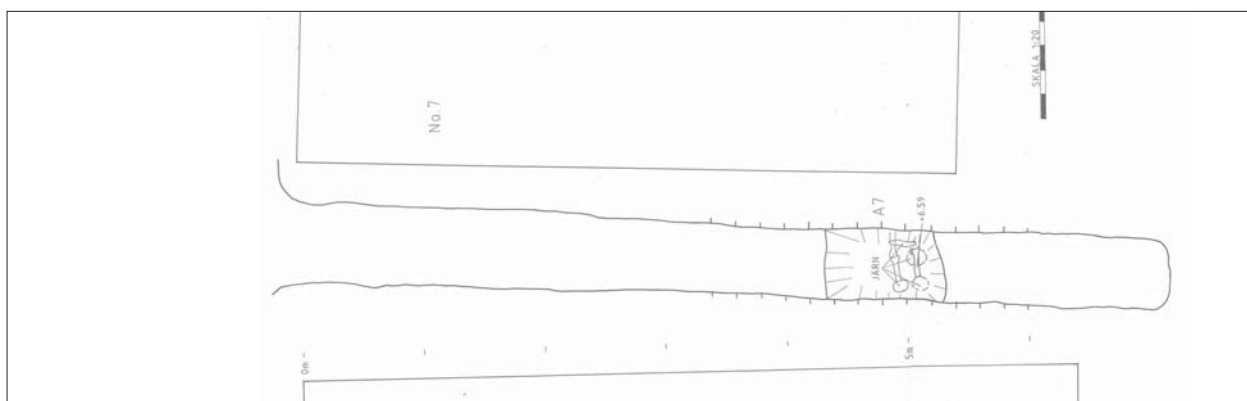
I de fortfarande omblandade lager 3 påträffades majoriteten av fynden från undersökningen, 17 fyndposter. Dessa bestod huvud-

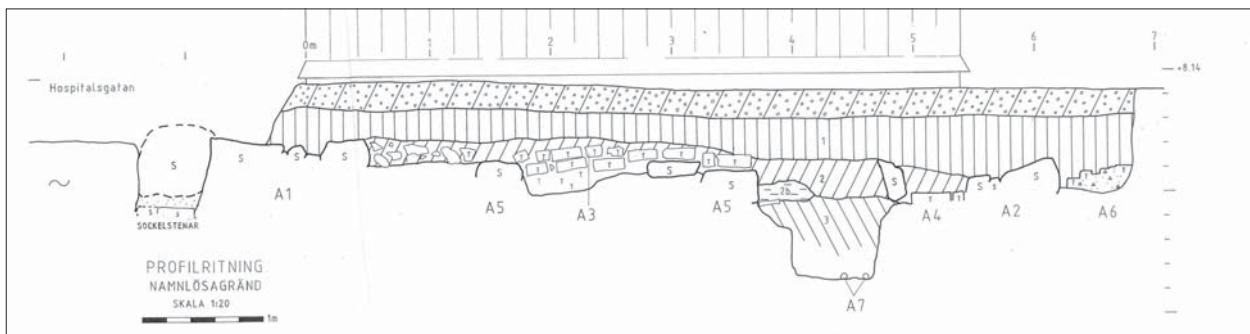
Figur 11. Plan Namnlösa gränden, nivå 1 Under ett 0,2 m djupt gruslager fanns ett 0,2-0,4 m tjockt ombländat kulturlager ovanpå en översta nivån med anläggningar, nivå 1. Längst i norr precis i grändens mynning ut i Hospitalsgatan framkom kyrkans nordmur i form av en kraftig kantställd sten placerad på en sockel på samma sätt som sydmuren. Insidan var murad med mindre stenar. Öster om den i läge liggande stenen framkom ytterligare två stenar av samma storlek som dock verkade rubbade ur sitt läge.

Figur 12 Plan nivå 2. På en nivå av mellan 0,7 och 0,8 m under markytan påträffades ett mer välbevarat golv i större delen av schaktet. Golvet, A 5, bestod av kalkstenshällar i kalkbruk. Inget försök att gräva genom detta gjordes, utan golvet togs fram och dokumenterades i plan. Sannolikt ingår också den mindre golvytan, A4, som påträffades intill sydmuren samma anläggning. Golvet var bäst bevarat i norr direkt intill nordmuren. Mitt i schaktet fanns en skada i golvet och det är osäkert om de stenar som karterats in här verkligen ingått i anläggningen.

Figur 13. Plan nivå 3 Namnlösa gränden. I det störda området fortsattes undersökningen av de ombländade kulturlagren ned till en nivå av 1,4 m, Nivå 3.

Figur 14. Profilen över schaktet i namnlösa gränden, sedd mot öster med grunden till bostadshuset Hospitalsstugorna 7 i bakgrunden. Profilen har fyra distinkta lager. Överst ett gruslager efter vägbeläggningen. Därunder ett omblandat kulturlager, lager 1. Lager 2 och 3 var också omblandade kulturlager som fanns i det störda området mellan 3,5 och 5 m. A3, ett fragmentariskt tegelgolv lagt med tegel av medeltida typ storlekar fanns i två nivåer ovanpå A5 som var ett golv murat med kalksten. Detta rubbades inte. A1, nordmuren med sockel i norr och A2, sydmuren, visar kyrkans bredd. Dagens hus vilar konsekvent på de äldre medeltida murarna och använder dem som grundläggning. Samma förhållande gäller till exempel även för det något bredare bostadshuset på tomt nr 6, som vilar på sydmurens utsida.

sakligen av keramik av BII:4- eller CII-typ samt ett par beslag av järn. Det enda fynd som möjligen kan ha anknytning till franciskanertiden är en avbrutet griffel för skrivning på griffeltavla.

Figur 15. Griffel. Foto ÖLM

1995 års undersökning - kvarteret Hospitalsstugorna 7 och Trångsundsgränd

Undersökningens syfte

Undersökningen 1995 syftade till att om möjligt studera anslutningen mellan det yngre tegelkor som påträffats 1928-29 och de äldre gråstensmurar som påträffades dels på 1920-talet och dels 1991-94. Enligt Erik Lundberg så hade man sonderat en äldre gråstensmur i Trångsundsgränd och Hospitalsgatan, men inte frilagt denna. Tanken var att söka denna anslutning.

Boningshuset på tomten Hospitalsstugorna 7 hade på Erik Lundbergs tid en utbyggnad som följde Trångsundsgränds sträckning. Numera har husgaveln sedan länge rätats upp, varför ett litet triangelformat område blivit tillgängligt i direkt anslutning till Lundbergs undersökning från 1928. Med markägarnas, Anette och Lasse Larssons, tillstånd ställdes denna del av tomten till vårt förfogande.

Metod och dokumentation

Schaktets storlek begränsades av bostadshuset i väster och av ledningsdraineringar i öster och nordöst. I söder låg den enda ingången till tomten, varför vi valde att inte bredda åt detta håll. Sammantaget blev schaktet därför litet och relativt trångt. För att komma åt ytan måste det befintliga staketet och en grindstolpe tas bort, vilket markägaren hjälpte till med.

Allt arbete skedde för hand med hjälp av spade och skärsliv. De framkomna murarna dokumenterades i skala 1:20 i profil och plan. De murade konstruktionerna följdes ned till botten. Då det stod klart att det under dessa fanns träkonstruktioner och gravar, avbröts arbetet, eftersom det inte fanns utrymme fysiskt att undersöka dessa lämningar på ett tillfredställande vis. Fynden mättes in lagervis och de framkomna anläggningarna fotograferades efter hand.

Undersökningsresultat

Direkt under markytan framkom en stenläggning vilken ledde från husets sydöstra gavel till det gjutna fundamentet som tillhört grindstolpen. Stenläggningen låg på en jämn nivå och var sannolikt en del

Figur16. Boningshuset kvarteret Hospitalsstugorna nr 7. Undersökningen ägde rum vid boningshusets östra gavel, till höger i bild.

av grundläggningen till den borttagna delen av boningshuset. Stenläggningen vilade i sin tur direkt på det bevarade resterna av tegelkoret.

Tegelkoret låg på ett djup av bara 0,4 m under den nuvarande gatan och täcktes av ett lager krossat tegel och murbruk. En 2,4 m lång sträcka av muren kunde dokumenteras liksom en 1,5 m från nordmuren utstickande strävpelare.

Någon anslutning till den gråstensmurade romanska kyrkoruinen som undersöktes året innan gick inte att se i schaktet utan tegelmuren sträckte sig så långt det var möjligt att se in under boningshuset.

Strävpelaren var byggd i samma teknik som kormuren och såg först ut att vara byggd i ett förband med denna. Detta visade sig dock inte vara fallet utan fogen var en stötfog mot korets murverk. Som profil 3 visar är strävpelaren grundlagd ovanpå det kulturlager som är avsatt över kormurens sockel och måste ha tillkommit efter att detta lager avsatts på sockeln. Strävpelaren var skadad på sin nordligaste del och endast sockeln nådde full längd.

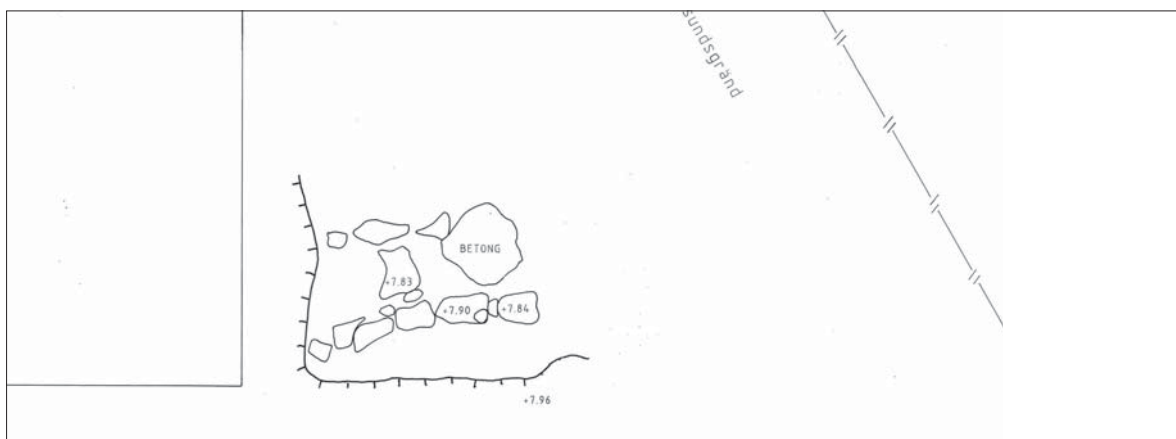
Strävpelaren var placerad i det läge där Erik Lundberg markerat att ett äldre rakslutet kor av gråsten ansluter till det gotiska tegelkoret. Strävpelaren är emellertid rakt avslutad mot norr och någon anslutning har aldrig funnits till den. Här måste Lundberg ha sonderat och funnit raslager längre ut i gatan som han uppfattat som murar.

Ovanpå raseringslagren (lager 2 och 3) låg ett omblandat kulturlager (lager 1) innehållande rikligt med

fynd. Det rör sig huvudsakligen om keramik av BII:3 och BII:4-typ. Denna är daterbar till 15-1700-tal vilket stämmer väl överens med konventets rivningsår, 1528-29. I lagret ligger också en del moderna fynd som buteljglas, spikar och porslin samt en del sönderrostade beslag.

Lager 2 och 3 var rena raseringslager avsatta under rivningen av konventet. Under detta fanns två distinkt avskilda lager med en blandning av kulturlager och byggnadsavfall. De kan spegla en ombyggnadsfas under konventets brukningstid. På korets sockel låg ett lerigt kulturlager som måste vara avsatt under konventets användningstid. Lagret var relativt homogent och inga fynd påträffades. Schaktet grävdes inte under sockeldjup varför ingen information om grundläggning och en eventuell rustbädd finns.

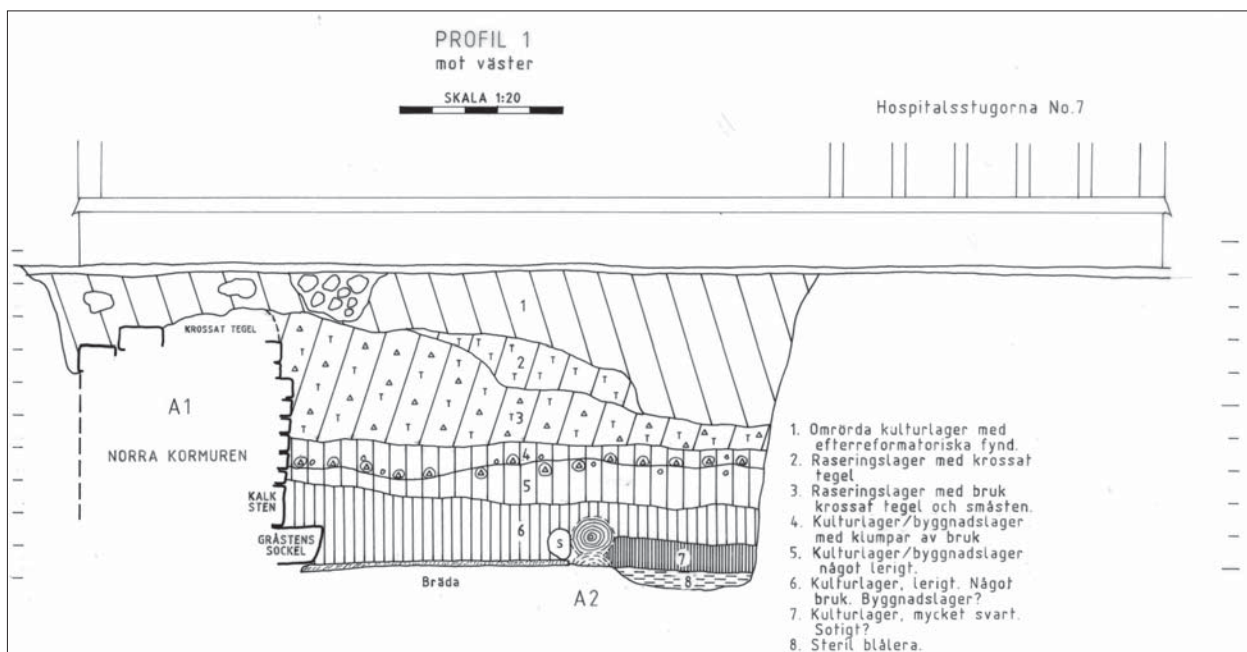
Under detta kulturlager och direkt under korets anläggningsnivå fanns träkonstruktioner. I det trånga schaktet gick det inte att avgöra om träkonstruktionerna var rester efter hus eller om det var fråga om gravkistor. Träkonstruktionerna avslutades i norr av två ovanpå varandra liggande och östvästligt placerade stockar, möjligen en vägg. Eftersom den romanska kyrkan rimligen borde ha haft en föregångare i trä kan det spekuleras i om det kunde vara rester efter denna som påträffats. På samma nivå framkom omrörda skelettdelar, bland annat ett helt kranium. Skelettdelarna bedömdes komma från gravar som skadats i samband med uppförandet av tegelkoret.

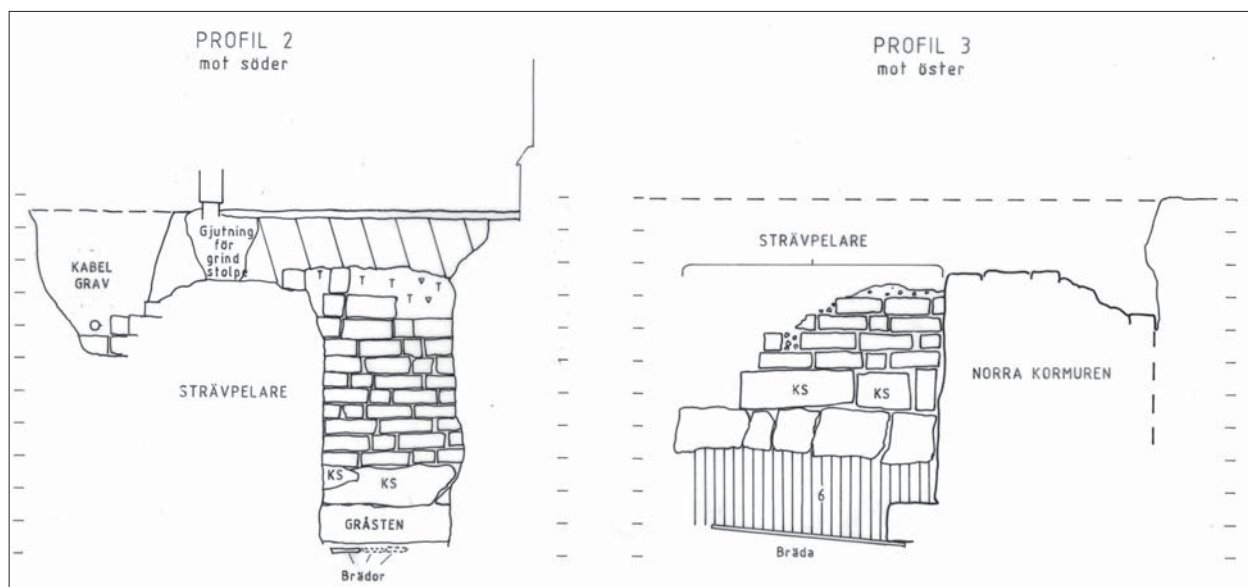
Figur 17. Kvarteret Hospitalsstugorna 7 och Trångsundsgränd. Stenläggning i nivå 1, sannolikt grund till den borttagna delen av bostadshuset.

Figur 18. Den frilagda delen av tegelkoret. Både kormuren och strävpelaren vilar på en gråstenssockel. Strävpelaren utgör början på den av Erik Lundberg sonderade sträckningen mur. Lundbergs mur kunde alltså inte återfinnas vid undersökningen. Under tegelkoret finns träkonstruktioner. Sannolikt kistor efter bevarade äldre gravar som överlagras av murarna eller rester efter äldre träbyggnader. Den frilagda norra kormuren hade ett bevarat djup på 1,6 m och vilade på en utskjutande sockel av gråsten. Det understa murskiftet var av kalksten medan murverket därutöver bestod av tegel lagda i munkförband. Den södra utsidan av muren tangerade en kabelgrav för elledningar och i den övre delen fanns en del skador av kabelgrävningen. Rivningen av koret hade avsatt tjocka lager norr om den bevarade muren där de olika rivningslagren 1 m tjocka närmast muren och 0,5 m längst i norr.

Figur 19. Profil över norra kormuren och kulturlagren norr om denna. Lager 1-5 är tillkomna efter och när koret raserades. Lager 6 motsvarar det lager som avsatts under koret användningstid. I botten A2, vilken kan vara en träbyggnad med vägg i form av stockar och golv. Samtida med denna eventuella byggnad är det svarta kulturlagret 7 som troligen utgörs av brandrester. Detta är avsatt på vad som uppfattades som naturlig opåverkad lera. Eftersom träkonstruktionerna inte kunde undersökas på ett vetenskapligt acceptabelt sätt i det tränga schaktet togs de inte bort. Därmed kunde grundläggningen av koret inte undersökas under sockelnivå.

Figur 20. Profil 2 och 3 över norra korväggen och strävpelaren. Både korväggen och strävpelaren är murade i munkförband. Profilen visar tydligt att strävpelaren ligger i stötfog och är tillkommen i efterhand, sannolikt relativt sent. Den vilar på det med koret samtida kulturlagret och ligger 0,25 m ovanför kormurens sockel. Också här kunde träkonstruktioner iakttas under den murade konstruktionen. Strävpelaren är liksom kormuren anlagd med en sockel av huggen gråsten och det understa skiftet mur av kalksten. Under konstruktionen saknas spår av grundläggning med rustbädd eller pälår. Strävpelaren är skadad i sin yttre del.

Norr om den eventuella väggen fanns ett svart sotbemängt kulturlager som skulle kunna vara brandrester efter ett nedbränt hus. Inte heller i detta lager påträffades fynd. Kulturlagret var anbringat direkt ovanpå vad som uppfattades som orörd lermark vilken uppträdde på bara någon cm lägre än tegelmurens sockel.

Slutsatser

Undersökningen i den namnlösa gränden 1994 kunde klarlägga den 1991 påträffade romanska kyrkoruinens bredd eftersom både nord och sydmuren påträffades. Kyrkorummet har varit smalt. Den yttre bredden var 7,2 m och den inre 5,4. Vid samma tillfälle kunde också mindre delar av överst ett skadat tegelgolv och under detta ett murat golv av kalkstenshällar dokumenteras.

Undersökningen 1995 innebar att en tidigare okänd sträckning av det gotiska tegelkoret kunde dokumenteras. Det kunde också konstateras att det av Erik

Lundberg karterade äldre rakslutna gråstenskoret aldrig funnits. Anslutningen mellan det gotiska tegelkoret och den romanska stenkyrkan ligger under boningshuset Hospitalsstugorna 7 och kunde inte studeras vid undersökningen.

Däremot framkom träkonstruktioner i botten av schaktet. Dessa härrör endera efter gravkistor, korets grundläggning eller mer sannolikt efter en äldre nedbrunnen bebyggelse. Här fanns också rester efter gravar som skadats vid anläggandet av tegelkoret.

Undersökningen 1994-95 bekräftar bilden av att franciskanerna tagit över en äldre romansk församlingskyrka, sannolikt den ursprungliga St:Drotten, och påbörjat en ombyggnad av denna till en större gotisk kyrka. Detta bör ha skett samtidigt som den nuvarande Drothems kyrka börjat byggas. Franciskanernas byggnadsplan har aldrig kommit att färdigställas och bara koret har varit färdigbyggt. Det nya koret och den äldre kyrkan bör ha varit anslutna till varandra på något sätt om de inte fungerat som två parallella kyrkor.

Figur 21. Schaktet var mycket trångt. Husväggen går direkt bakom profilsnöret till höger i bild. Utrymmet mellan väggen och den framstickande strävplaren är 0,6 m. Längst bak i bild den välbevarade kormuren. Av bilden framgår också hur strävplaren är byggd ovanpå kulturlagren. Foto ÖLM.

Figur 22. I botten av schaktet dök träkonstruktioner i skadade gravar upp. Foto ÖLM.

Referenser

- Broberg B, Hasselmo M. 1978. Rapport. *Medeltidsstaden 5*. Söderköping.
- Feldt A-C. 1989. Rapport. Arkeologisk förundersökning. *Kvarteret Hospitalsstugorna 6*. Söderköping. Östergötland.
- Hörfors O. 1991. Rapport. *Arkeologisk förundersökning, kvarteret Hospitalsstugorna 6*. Fornlämning 14 Söderköpings stad Östergötland.
- Hörfors O. 1992. Rapport. *Arkeologisk förundersökning och byggnadsdokumentation, kvarteret Hospitals-stugorna 8*. Fornlämning 14, Söderköpings stad.
- Hörfors O. 1992. Rapport. *Antikvarisk kontroll, kvarteret Hospitals-stugorna 8, Trångsundsgränd och Hospitals-gatan*. Fornlämning 14, Söderköpings stad.
- Hörfors O. 1996. Forskningsprojektet Söderköpings äldsta kyrkor. Ur *Kyrkoarkeologi i Östergötland 1986 -1996. Östergötland Fakta nr 2*. Red Olle Hörfors
- Lindgren-Hertz L. 1991. Arkeologisk förundersökning. Östergötland, Söderköping. *Kvarteret Hospitalsstugorna 1* RAÄ-UV. Rapport
- Lindgren-Hertz Lena. 1991. Rapport, *Arkeologisk förundersökning, kvarteret Hospitalsstugorna 5, Söderköping*.
- Ljungstedt S. 1977 *Kvarteret Hospitalsstugorna 4*. Rapportblad i Östergötlands läns museums arkiv.
- Lundberg E. 1928. Topografiska stadsundersökningar 1. Söderköping. *KVHHA: handlingar del 39:1*.
- Lundström G. 1928. Vad gömmer vår stad i sina mäktiga kulturlager? *St:a Ragnhilds gilles årsbok 1928*.
1929. Utgrävningarna i Söderköping, en redogörelse och ett program. *St:a Ragnhilds gilles årsbok 1929*.
- Tesch S. 1979. *Det medeltida klosterområdet inom kvarteret Hospitalsstugorna och Hospitalsgränd, Söderköping, Östergötland*. Arkeologisk undersökning 1977. Uppdragsverksamheten 1979:63.
- 1987 Söderköping. Ur 7000 år på 20 år, arkeologiska undersökningar i Mellansverige.

Tekniska uppgifter

Fastighet	Namnlösa gränden mellan kvarteret Hospitalsstugorna 6 och 7. Trångsundsgränd, kvarteret Hospitalsstugorna 7.
Socken	Söderköping
Kommun	Söderköping
Län och landskap	Östergötland
Undersökt fornlämning	RAÅ 14
Belägenhet: ekonomiska kartan	086 65, 8G 6f Drothem
Koordinater	X 6684300 , Y 1529800
Koordinatsystem	Lokalt
Höjdsystem	Rikets, utgående från en av Söderköpings kommun utsatt dubb vid sockeln till kvarteret Hospitalsstugorna 5.
Länstyrelsens diarienummer	220-3561/93
Länstyrelsens handläggare	Carin Claréus
ÖLM Diarienummer	520/93
ÖLM projektnummer	6089
Typ av undersökning	Forskningsundersökning
Kostnadsansvarig	Medel ur Berit Wallenbergs stiftelse
Projektledare	Olle Hörfors
Personal	Thomas Berglund
Fältarbetstid:	1994-10 och 1995-10
Totalt undersöktes	Ca 20 m ²
Fynd	ÖLM C4009 och C4038
Foto	Svartvit, film nr 292-299
Analys	-
Grafik	Johan Levin
Renritning	Thomas Berglund
Grafisk form	Johan Levin
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket dnr 507-99-499
ISSN 1403-9273	Rapport 2007:22 © Östergötlands länsmuseum

Appendix 1 Tidigare arkeologiska undersökningar

1928. Undersökning i Trångsundsgränd, Murar till ett tegelkor och ett rakslutet äldre kor. Delvis publicerad i Topografiska stadsundersökningar 1929 med foton och enklare ritningar. (Lundberg)
1929. Fortsättning av föregående grävning. Publicerad i St:Ragnhilds gilles årsbok 1929 och 1930. (Lundström)
1954. Smala gränd och Kv Hospitalsstugorna 6. Elschakt. Skelett i läge, murar? Fragment av runstenar. Rapport 1954, texten till ritningarna oläslig. (Swartling)
1967. Fotodokumentation av tegelkor i Trångsundsgränd. Bilder i ÖLM:s arkiv. (ÖLM/Lindahl)
1977. Kv Hospitalstugorna 4. Murrester i ett mkt begränsat schakt, Rapportblad ÖLM:s arkiv. (ÖLM/Ljungstedt)
1977. Hospitalsgränd. Gravar, hörn av byggnad. Rapport RAÄ 1979. (UV/Tesch)
1990. Kv Hospitalsstugorna 1. Antikvarisk kontroll, Inget av intresse. (ÖLM/Lindgren Hertz)
1990. Kv Hospitalsstugorna 5. Rapport ÖLM 1991. Murar, gravhällar. (ÖLM/Lindgren Hertz)
1991. Kv Hospitalsstugorna 6. Provundersökning för att fastställa kulturlagernivå, Rapport 1991. (ÖLM/Feldt)
- 1991-92. Kv Hospitalsstugorna 6. Antikvarisk kontroll. Lång mursträckning. Källare, golv, murar och gravar. Rapport 1992. (ÖLM/Hörfors)
1991. Kv Hospitalsstugorna 8. Utgrävning av källare. Kortare mursträckning. Dokumentation av källare och korsvirkeshus. Rapport 1992. (ÖLM/Hörfors)
1992. Hospitalsgatan och Kv Hospitalsstugorna 8. Elschakt, antikvarisk kontroll. Inget av arkeologiskt intresse framkom. Rapport 1992. (ÖLM/Hörfors)
1993. Kv Hospitalsstugorna 7. Förundersökning av uthusgolv och VA schakt. Mur till kyrkan. Fiskbensmönstrad tegelgång. Tegelgolv. Rapport 1996. (ÖLM/Hörfors)
1993. Kv Hospitalsstugorna 1. Antikvarisk kontroll, Inget av arkeologiskt intresse. Rapport ÖLM 1993. (ÖLM/Hörfors)
1994. Forskningsundersökning. Namnlösa gränden. Murar, grav. Publicerad i Kyrkoarkeologi i Östergötland 1986 -96, Östergötland Fakta nr 2 1996. Denna rapport (ÖLM/Hörfors)
1995. Trångsundsgränd, Kv Hospitalsstugorna 7. Tegelmurar, grav, trähus. Denna rapport, publicerad tillsammans med föregående. (ÖLM/Hörfors)

Bilaga 1 Fyndlista I

Fyndlista, C4009, Namnlösa gränden, Söderköping 1994, Dnr 520/93

Nr	Anl	Lager	Nivå	Sakord	Material		Fr	Vikt	Mått	Kommentar
1		Lösfynd		Föremål	Läder/järn	1	F	12	55 mm	Beslag el kantskoning
2		Lösfynd		Föremål	Läder/järn	3	F	5		Fragment av samma föremål
3		Lösfynd		Beslag	Järn	2	F	21	54 mm	
4		Lösfynd		Kniv	Järn	1	I	18	112 mm	Matkniv
5		Lösfynd		Kärl	A-gods?	1	F	1		Mkt litet fragment
6		Lösfynd		Kakel	Kakel	1	F	33		
7		Lösfynd		Kärl	BII:4	1	F	8		Klarglasyr
8		Lösfynd		Kärl	BI?	1	F	4		Sekundärbränd
9		Lösfynd, S muren		Hästska	Järn	1	F	11		Fragment av modern hästska
10		N om A1	Nivå 1	Spik	Järn	1	I	3		
11		N om A1	Nivå 1	Ben	Ben, bränt	1	F	1		
12		N om A1	Nivå 1	Kärl	CII	1	I	3		
13		N om A1	Nivå 1	Avslag	Flinta	1	I	3		Bössflinta?
14	A3	På golv	Nivå 1	Hästska	Järn		F	31		Medeltida typ
15	A3	Golv	Nivå 1	Knappnål	Metall	1	I	1		silver?
16	A2	Sydturen	Nivå 1	Kärl	BII:4	1	F	4		Klarglasyr
17		Stört område	Nivå 1	Kärl	Järn	1	F	29		Fragment av järngryta
18		Stört område	Nivå 2	Kärl	A-gods	1	F	5		Östersjökeramik, bågornam
19		Stört område	Nivå 3	Kärl	BII:4	1	F	65		Trefotsgryta klarglasyr
20		Stört område	Nivå 3	Kärl	BII:4	1	F	1		Klarglasyr
21		Stört område	Nivå 3	Byggnadsdetalj	Kalksten	1	D	998		Kolonett eller pelarfragment
22		Hospitalsgatan		Halsband	Glas	1	I	22		Små mångfärgade glaspärlor
23		Stört område	Nivå 3	Kärl	BII:4	2	F	66		Vitlersdekor
24		Stört område	Nivå 3	Kärl	BII:4	1	F	7		Klarglasyr
25		Stört område	Nivå 3	Kärl	CII	1	F	2		
26		Stört område	Nivå 3	Kärl	BII:4	1	F	7		Klarglasyr
27		Stört område	Nivå 3	Järnföremål	Järn	1	F	35		
28		Stört område	Nivå 3	Kärl	BII:4	2	F	7		Klarglasyr, 2 olika kärl
29		Stört område	Nivå 3	Kärl	BII:4	1	F	7		Vitlersdekor
30		Stört område	Nivå 3	Kärl	BI	1	F	8		Fat
31		Stört område	Nivå 3	Kärl	CII	1	F	35		Westerwald
32		Stört område	Nivå 3	Griffel	Sten	1	D	2		Skrivstift för griffeltavla
33		Stört område	Nivå 3	Rambeslag	Järn	6	F	4		
34		Stört område	Nivå 3	Kärl	BII:4	1	F	4		Klarglasyr
35		Stört område	Nivå 3	Smälta	Brons	1	I	7		
36		Stört område	Nivå 3	Ögla	Järn	1	I	11		Avsedd att slås in i väggen
37		Stört område	Nivå 3	Beslag	Järn	1	F	4		Treflikigt
38		Stört område	Nivå 3	Kärl	CI	1	F	2		
39		Stört område	Nivå 3	Ten	Järn	1	F	2		Ten eller tråd
40		Stört område	Nivå 3	Flinta	Flinta	1	I	8		Eldslagning el bössflinta

Bilaga 2 Fyndlista II

Fyndlista C4038, kvarteret Hospitalsstugorna 7/Trångsundsgränd, Söderköping 1995, Dnr 220/93

Nr	Anl	Lager	Sakord	Material	Ant	Fr	Vikt	Kommentar
1	A1		Flaska	BII:3	1	F	33	Mynning till keramikflaska
2	A1		Kärl	BII:3	2	F	42	1 mynning
3	A1		Kärl	BII:4	1	F	11	Klarglacyr
4	A1		Kärl	Porslin	1	F	13	Fat, "blå blom"
5	A1		Kärl	Sek bränt	1	F	3	skiktat
6	A1		Skoning	Brons	1	D	1	Skoning till flaska el dylikt
7	A1		Rör	Brons	1	F	1	
8	A1		Bleck	Bly	2	F	4	
9	A1		Kärl	Järn	1	F	114	Järngryta
10	A1		Puns	Järn	2	I	108	Ett stort och ett litet verktyg
11	A1		Spik	Järn	8	I	112	En mkt stor
12	A1		Tenar	Järn	2	I	18	
13	A1		Knapp	Plast	1	I	1	Modern skjortknapp
14	A1		Fönsterglas	Glas	2	F	1	En glaspestangripen
15	A1		Flaska	Glas	10	F	97	4 olika moderna flaskor
16	A1		Avslag	Flinta	1	I	14	Eldslagning el bössa
17	A1		Ben, animal	Ben, obränt	3	F	13	
18		Lager 1	Kärl	BII:4	6	F	426	Hel botten klarglacyr
19		Lager 1	Kärl	BII:4	12	F	334	Fat vitlersdekor
20		Lager 1	Kärl	BII:4	1	F	25	Fat vitlersdekor
21		Lager 1	Kärl	BII:4	1	F	17	Fat vitlersdekor
22		Lager 1	Kärl	BII:4	1	F	9	Klarglacyr
23		Lager 1	Kärl	BII:4	1	F	1	Klarglacyr
24		Lager 1	Kärl	BII:4	1	F	1	Grönglacyr
25		Lager 1	Kärl	BII:4	1	F	16	Öra vitlersdekor
26		Lager 1	Kärl	BII:3	1	F	17	Fot till trefotsgrya
27		Lager 1	Kärl	BII:4	1	F	3	Fat vitlersdekor
28		Lager 1	Kärl	Fajans	5	F	23	
29		Lager 1	Beslag	Brons	2	F	71	
30		Lager 1	Bricka	Järn	1	I	4	Märkbricka eller dylikt
31		Lager 1	Beslag	Järn	2	F	48	Hål i det längre
32		Lager 1	Beslag	Järn	3	D	38	Ögla i en del. Samma föremål som nr 9?
33		Lager 1	Spik	Järn	14	I	202	Diverse spik
34		Lager 1	Kärl	Glas	1	F	5	Botten glasflaska
35		Lager 1	Degel	Bränd lera	2	F	2	
36		Lager 1	Butelj	Glas	1	F	10	
37		Lager 1	Byggnadsdetalj	Kalksten	1	F	1000	
38		Lager 1	Ben, animal	Ben, obränt	11	F	130	
39		Lager 2	Mynt	CU-leg	1	I	4	1 skilling banco 1835
40		Lager 2	Kärl	BII:4	1	F	7	Öra/hank vitlersdekor
41		Lager 2	Kritpipa	Piplera	1	D	1	Skaft
42		Lager 7	Ben, human	Ben	2	F	14	Ledkula
43	A3	Grav	Ben, human	Ben	1	I	695	Kranium, kvinna
44	A3	Grav	Ben, human	Ben	10	D	104	Diverse skelettfragment

Genom fondmedel från Berit Wallenbergs stiftelse kunde Östergötlands länsmuseum under oktober 1994 och oktober 1995 genomföra två arkeologiska forskningsundersökningar vid Söderköpings franciskanerkonvent. Detta för att komplettera de större undersökningar som utfördes åren 1991 och 1992. Bland annat kunde läget för kyrkans nordmur fastställas. Det visade sig att bostadshusen på tomterna Hospitalsstugorna 6 och 7 båda utnyttjar kyrkans grundmurar för sin egen grundläggning och att kyrkans nordmur ligger i liv med de nuvarande husens nordväggar och gräns mot Hospitalsgatan.

I kvarteret Hospitalsstugorna 7 och i Trångsundsgränd kunde en välbevarad sträcka av det gotiska tegekoret dokumenteras. Det visade sig också sig att den av Lundberg föreslagna sträckningen för ett äldre rakslutet kor som skulle vara anslutet till tegelkoret i norr saknas. Lundberg har här missbedömt förekomsten av ytterligare en strävpelare till tegelkoret.

Sannolikt har avsikten varit att bygga en kyrka där den äldre romanska kyrkan skulle ingå som ett nordligt sidoskepp. Av någon anledning har endast koret till denna nya kyrka färdigställts.